

Функціонування і розвиток механізмів державного управління

УДК 338.431. 330.3

Приходько Ігор Павлович

*доктор наук з державного управління, професор,
завідувач кафедри обліку, аудиту та управління
фінансово-економічною безпекою*

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Приходько Игорь Павлович

*доктор наук по государственному управлению, профессор,
заведующий кафедрой учета, аудита и управления
финансово-экономической безопасностью*

Днепровский государственный аграрно-экономический университет

Prikhodko Ihor

*Doctor of Public Administration, Professor,
Head of Accounting, Auditing and Management of
Financial and Economic Security Department
Dnipro State University of Agriculture and Economics*

Будько Ігор Романович

*здобувач кафедри обліку, аудиту та управління
фінансово-економічною безпекою*

Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Будько Игорь Романович

*соискатель кафедры учета, аудита и управления
финансово-экономической безопасностью*

Днепровского государственного аграрно-экономического университета

Budko Ihor

*Aspirant of Accounting, Auditing and Management of
Financial and Economic Security
Dnipro State University of Agriculture and Economics*

DOI: 10.25313/2617-572X-2018-2-5185

**КЛАСТЕРНИЙ ПІДХІД В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
АГРАРНОГО СЕКТОРУ
КЛАСТЕРНЫЙ ПОДХОД В ОБЕСПЕЧЕНИИ УСТОЙЧИВОГО
РАЗВИТИЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА
CLUSTER APPROACH IN SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF
AGRARIAN SECTOR**

***Анотація.** Аналіз сучасної української практики соціально-економічного розвитку регіонів свідчить про появу і широке поширення в просторовій економіці країни кластерів, як перспективної форми просторової організації бізнесу.*

Відмітимо, що кластерний підхід можна застосовувати на державному, регіональному та мікрорівнях (рівень окремих міст). Успішно кластерний підхід регіонального рівня широко застосовують у таких розвинених країнах світу як Австрія, Італія, Німеччина, Фінляндія, Франція, Канада, США, Китай, Індія, Японія та інших. В Україні цей підхід застосовують доволі давно – з 1998 року, створено чимало кластерів - близько 35 діючих і зареєстровано до 100 кластерних ініціатив.

ВНЗ мають виконувати освітню функцію безпосередньо для всіх учасників кластера, зокрема щодо обміну знаннями, досвідом, успішними новими методиками та моделями управління для підвищення стійкості функціонування кластерного утворення, зростання кадрового потенціалу учасників кластера. Науково-трансфертна функція ВНЗ сприятиме формуванню можливостей для розробки об'єктів інтелектуальної власності та їх комерціалізації у рамках кластера, в тому числі шляхом посилення підприємницької інноваційної активності серед працівників ВНЗ та його студентів, розвитку малого та середнього бізнесу, зростання самозайнятості в регіоні.

Кластерний підхід в управлінні дозволяє усім учасникам кластера швидше отримувати та обмінюватися науково-технологічною і маркетинговою інформацією щодо якісних змін у потребах споживачів, а це знижує трансакційні витрати.

Науково-освітній кластер – це сукупність закладів вищої професійної освіти, що пов'язані між собою спільними цілями діяльності, доповнюють один одного, об'єднані за галузевою ознакою, оперативно діють на принципах співпраці, конкуренції та мережесих відносин, які базуються на фінансовому забезпеченні освітнього середовища в рамках реалізації державної політики в сфері професійної освіти.

Для успішної реалізації повинні бути узгоджені стратегії розвитку регіону і стратегії розвитку кластерних систем. Адаптацією кластерного підходу може слугувати створення кластерної системи за сприяння вертикально-інтегрованих бізнес-груп, тобто розвиток кластерної системи і розвиток вертикально інтегрованих підприємств доповнюють один одного.

Ефективний кластер має функціонувати за принципом “потрійної спіралі” – “наука – бізнес – громада”. Кластерний підхід у розвитку закладів вищої освіти передбачає розробку та упровадження інтеграційних процесів взаємодії ЗВО з іншими підприємствами (організаціями, установами тощо) за активної підтримки місцевих органів влади.

Ключові слова: *інновації, кластер, заклад вищої освіти, інноваційна система, аграрний сектор.*

Аннотація. *Анализ современной украинской практики социально-экономического развития регионов свидетельствует о появлении и широком распространении в пространственной экономике страны кластеров, как перспективной формы пространственной организации бизнеса.*

Заметим, что кластерный подход можно применять на

региональном и микроуровнях (уровень отдельных городов). Успешно кластерный подход регионального уровня широко применяют в таких развитых странах мира как Австрия, Италия, Германия, Финляндия, Франция, Канада, США, Китай, Индия, Япония и другие. В Украине этот подход применяют довольно давно – с 1998 года, создано много кластеров – около 35 действующих и зарегистрировано до 100 кластерных инициатив.

Вузы должны выполнять образовательную функцию непосредственно для всех участников кластера, в частности по обмену знаниями, опытом, успешными новыми методиками и моделями управления для повышения устойчивости функционирования кластерного образования, роста кадрового потенциала участников кластера. Научно-трансфертная функция вузов будет способствовать формированию возможностей для разработки объектов интеллектуальной собственности и их коммерциализации в рамках кластера, в том числе путем усиления предпринимательской инновационной активности среди работников вузов и его студентов, развития малого и среднего бизнеса, рост самозанятости в регионе.

Кластерный подход в управлении позволяет всем участникам кластера быстрее получать и обмениваться научно-технологической и маркетинговой информацией о качественных изменений в потребностях потребителей, а это снижает транзакционные издержки.

Научно-образовательный кластер – это совокупность заведений высшего профессионального образования, которые связаны между собой общими целями деятельности, дополняющими друг друга, объединенные по отраслевому признаку, оперативно действующих на принципах сотрудничества, конкуренции и сетевых отношений, основанных на финансовом обеспечении образовательной среды в рамках реализации государственной политики в сфере профессионального образования.

Для успешной реализации должны быть согласованы стратегии

развития региона и стратегии развития кластерных систем. Адаптацией кластерного подхода может служить создание кластерной системы при содействии вертикально-интегрированных бизнес-групп, то есть развитие кластерной системы и развитие вертикально интегрированных предприятий дополняют друг друга.

Эффективный кластер должен функционировать по принципу "тройной спирали" – "наука – бизнес – общество». Кластерный подход в развитии высших учебных заведений предусматривает разработку и внедрение интеграционных процессов взаимодействия УВО с другими предприятиями (организациями, учреждениями и т.п.) при активной поддержке местных органов власти.

Ключевые слова: *инновации, кластер, учреждение высшего образования, инновационная система, аграрный сектор.*

Summary. *An analysis of modern Ukrainian practice of the socio-economic development of regions indicates the emergence and widespread use of clusters in the country's spatial economy as a promising form of spatial business organization.*

Note that the cluster approach can be applied at the regional and micro levels (the level of individual cities). Successfully the cluster approach of the regional level is widely used in such developed countries of the world as Austria, Italy, Germany, Finland, France, Canada, the USA, China, India, Japan and others. In Ukraine, this approach has been used for a long time – since 1998, many clusters have been created – about 35 active and up to 100 cluster initiatives have been registered.

Universities should fulfill the educational function directly for all cluster members, in particular, in the exchange of knowledge, experience, successful new methods and management models to increase the sustainability of cluster education, and increase the personnel potential of cluster members. The scientific and transfer function of universities will contribute to the creation of

opportunities for the development of intellectual property and their commercialization within the cluster, including by strengthening entrepreneurial innovation activity among university workers and its students, the development of small and medium-sized businesses, and the growth of self-employment in the region. The cluster approach to management allows all cluster members quickly to receive and exchange scientific, technological and marketing information about qualitative changes in the needs of consumers, and this reduces transaction costs.

The scientific and educational cluster is a set of institutions of higher professional education that are interconnected by common goals of activity, complement each other, united by industry, quickly act on the principles of cooperation, competition and network relations based on the financial provision of the educational environment in the framework of the state vocational education policy.

For successful implementation, regional development strategies and cluster development strategies must be agreed upon. The adaptation of the cluster approach can be the creation of a cluster system with the assistance of vertically integrated business groups, that is, the development of a cluster system and the development of vertically integrated enterprises complement each other.

An effective cluster should operate on the principle of a "triple helix" science – business – society. The cluster approach to the development of higher education institutions provides for the development and implementation of integration processes for the interaction of IHE with other enterprises (organizations, institutions, etc.) with the active support of local authorities.

Key words: innovation, cluster, institution of higher education, innovation system, agricultural sector.

Постановка проблеми. Кластерний підхід в Україні поки ще не став фактором економічного зростання, хоча здійснюються значні зусилля для

підтримки інновацій і створення економіки, рушійною силою якої є знання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з теми дослідження.

Значний внесок у дослідження проблем кластеризації як механізму інноваційного розвитку національної економіки внесли вітчизняні вчені, такі як Л.М. Васільєва [1], І.О. Дегтярьова [2], І.В. Литвин [3], І.А. Чикаренко [6] та інші науковці. Проте, проблеми активізації такого процесу, вивчені недостатньо глибоко, тому вимагають додаткових наукових досліджень, що і зумовило вибір теми наукової статті.

Метою статті є дослідження елементів кластерного підходу в забезпеченні сталого розвитку аграрного сектору.

Виклад основного матеріалу. Ефективний кластер має функціонувати за принципом “потрійної спіралі” – “наука – бізнес – громада”. І.А. Чикаренко [6], дослідивши відмінності сучасних типів інтеграційних утворень або об’єднань організацій, з’ясувала, що кластери, організовані для інтеграції знань, є ефективним кластероутворювальним інструментом для розвитку інноваційної діяльності та підвищення конкурентоспроможності усіх учасників кластера. Загальновідомо, що ЗВО найбільше пасують в ролі інтегратора науково-технологічних, виробничих, управлінських знань і формування на цій основі кластера. Окрім того, роль ЗВО у формуванні мереживної організаційної структури управління кластера теж є обґрунтованою [3, с. 649–650].

За М. Портером, який є одним з розробників кластерного підходу до організації сучасної економіки, “кластер – це сконцентровані за географічною ознакою групи взаємозалежних компаній, спеціалізованих постачальників, постачальників послуг, фірм у відповідних галузях, а також пов’язаних з їхньою діяльністю організацій (університетів, агентств щодо стандартизації тощо), у певних галузях, що конкурують, але, разом з тим, і провадять спільну діяльність” [5].

Звернемо увагу на два важливих аспекти в наведеному вище

визначенні кластера, запропонованому М. Портером перший – включення університетів до складу учасників кластерів, а другий – здійснення учасниками кластерів спільної діяльності.

М. Портер серед переваг кластерів виділяє [5]:

- більш широкий доступ до інформації;
- взаємодоповнюваність видів діяльності учасників;
- ініціювання створення нового бізнесу, висока швидкість появи нових ділових структур.

Зважаючи на дослідження М. Портера, вважаємо, що включення ЗВО до складу кластерів, здатне:

1. Розширити доступ, з одного боку, вищих навчальних закладів до інформації про реальні потреби бізнесу в оновленні його технічної бази, технологій, організації управління, а з іншого, бізнесу про нові НДДКР, що проводяться, або вже завершені у ЗВО.

2. Забезпечити взаємодоповнюваність різних видів діяльності, що представляють різні фази інноваційного процесу (дослідження – розробки – дослідне впровадження – промислова серія).

3. Прискорити створення нового бізнесу, що використовує, в тому числі, вишівські інновації. Представниками такого бізнесу можуть виступати малі інноваційні підприємства.

Для більш розгорнутої характеристики ролі кластерів у розвитку інноваційної діяльності закладів вищої освіти звернемо увагу й на інші їхні ознаки, зауважені дослідниками:

- принциповою характеристикою кластера є його початкова орієнтація на реалізацію інтересів території (територій), на відміну від інших типів об'єднань, що створюються, зважаючи на інтереси їх учасників;
- однією з цілей кластера є / або створення, або освоєння нових технологій, продуктів, послуг. Об'єднання іншого типу також

можуть мати таку мету, але вона не є обов'язковою;

- переваги кластера для його учасників мають об'єктивний характер, тобто вони не залежать конкретно від жодного з них. Відтак, потенційно кластери більш стійкі, ніж об'єднання іншого типу;
- кластер завжди використовується для реалізації стратегій. У зв'язку з цим, а також через його об'єктивні переваги, кластер має від початку попередньо установлений тривалий життєвий цикл.

З огляду на ці ознаки, звернемо увагу на нові можливості, що відкриваються для ЗВО, які стають учасниками кластерів:

1. Оскільки кластери орієнтовані на реалізацію інтересів територій (регіону), то природно, що вони стають пріоритетним об'єктом державної підтримки. Отже, у ЗВО, в разі їх зарахування до складу кластерів, з'являться реальні можливості додаткового фінансування їхньої інноваційної діяльності.

2. Оскільки кластери від самого початку орієнтовані на створення або освоєння інновацій, включення до їх складу ЗВО, що мають суттєвий потенціал та провадять результативну інноваційну діяльність, є об'єктивною детермінантою їх розвитку.

3. Оскільки кластери мають підвищену стійкість та використовуються для реалізації регіональних стратегій, то ЗВО, коли стають їх учасниками, будуть здатні планувати свою інноваційну діяльність, її ресурсну базу й очікувані результати, по-перше, зважаючи замовлення підприємств реального сектора економіки, які є учасниками кластерів, по-друге, розробляючи й реалізуючи плани на середньострокову і довгострокову перспективу.

Для забезпечення стабільної діяльності та можливості розвиватися у довгостроковій перспективі кластеру необхідна підтримка з боку місцевих органів влади через механізми державного регулювання або шляхом прямої участі державних структур у складі інтегрованого формування. Такими

суб'єктами, на наш погляд, є органи державного управління.

Роль державних органів влади вже не є визначальною та єдино утворювальною у створенні кластерів. "Ініціативи повинні надходити з боку приватних структур залежно від їх зрілості та готовності до створення якісно нових форм співпраці та взаємодії" [2].

Для активізації процесу кластеризації вважаємо за необхідне комплексно використовувати інструментарій державного управління кластеризації соціально-економічного простору регіону. Запропоновані нами заходи доцільно представити у вигляді двох самостійних, але взаємопов'язаних блоків (таблиця 1).

Перший блок включає заходи, що забезпечують модернізацію алгоритмів використання інструментів, які вже застосовуються органами державної влади, в той час, як другий – включає заходи щодо оновлення цього інструментарію.

У складі заходів, що зараховують до першого блоку, виділимо такі:

1. Зарахувати до переліку пріоритетних критеріїв вибору проектів, що фінансуються Інвестиційним фондом регіону, інноваційного характеру технологій, освоєваних виробничими підприємствами, є учасниками кластерів.

2. Зорієнтувати регіональний Фонд венчурного фінансування на пріоритетну підтримку НДДКР, що виконуються за цільовим замовленнями підприємств реального сектора економіки, які є учасниками кластерів.

3. Забезпечити пріоритетне розміщення грантів органів публічної влади на НДДКР, що виконуються закладами вищої освіти, які є учасниками кластерів.

Запропоновані нами заходи, що зараховують до другого блоку, полягають у такому:

1. Створити в регіоні державний цільовий фонд реалізації кластерних проектів як необхідний елемент інфраструктури підтримки

процесів упровадження та розвитку названої перспективної форми просторової організації бізнесу. В переліку завдань, виконання яких доцільно покласти на ЗВО і забезпечити їхню фінансову підтримку (в повному обсязі, або на пайовій основі) цього фонду;

- розробка механізму організації кластера (відповідно до специфіки кожного кластера такий механізм повинен бути вибіркоким, через що результат її розробки є організаційною інновацією);
- проведення маркетингових досліджень для оцінки ринків ресурсів та продукції, що випускається підприємствами кластера;
- розробка стратегії формування та розвитку кластера (відповідно до специфіки кожного кластера така стратегія буде вибірковою, через що результат її розробки є організаційною інновацією);
- організація підготовки та підвищення кваліфікації управлінського персоналу кластера;
- розробка нових технологій та нових видів продукції, освоєваних учасниками кластеру.

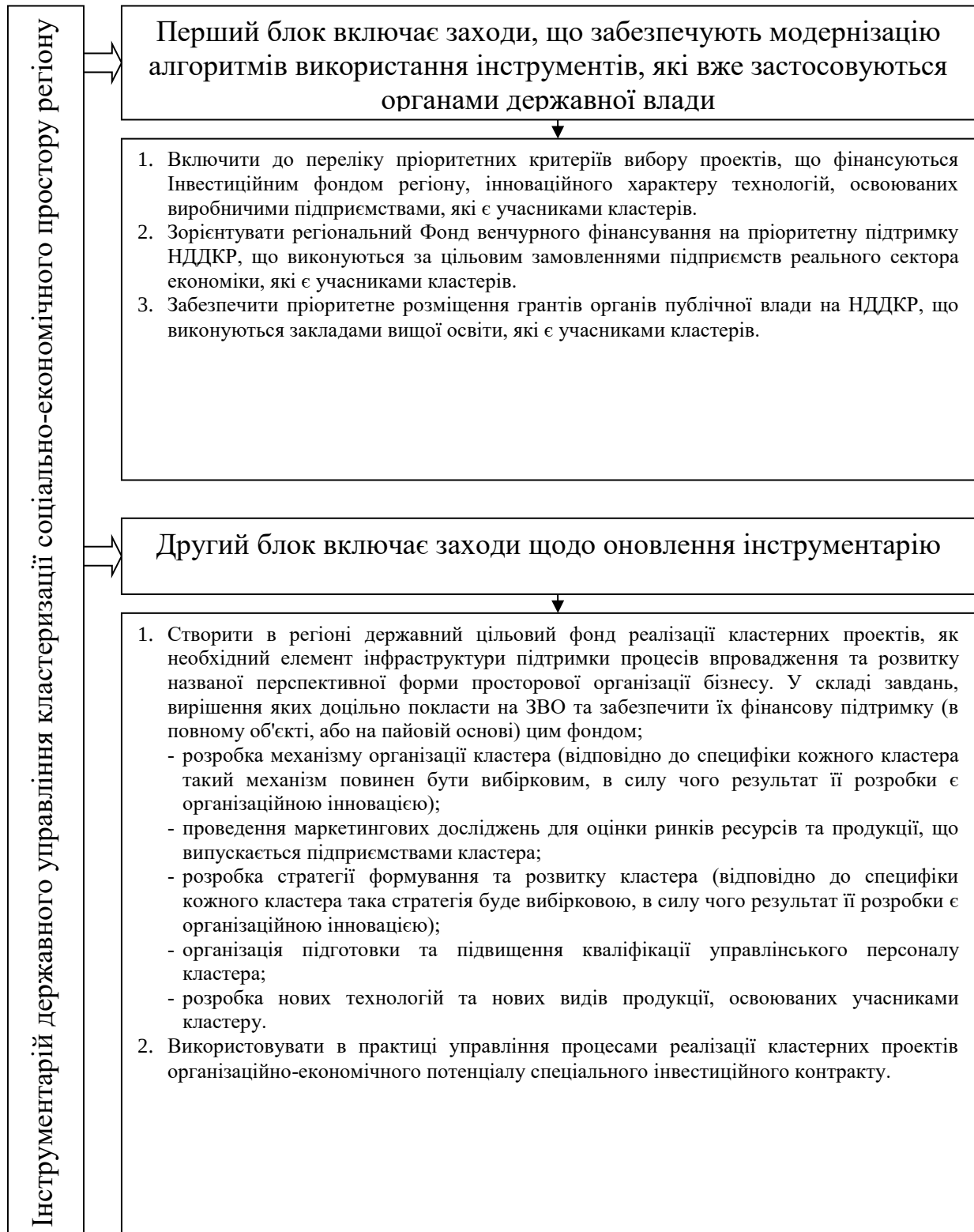
Зауважимо, що перелік окреслених завдань орієнтує ЗВО на розробку різних видів інновацій: технологічних, продуктових, маркетингових тощо.

2. Використовувати на практиці управління процесами реалізації кластерних проектів організаційно-економічного потенціалу спеціального інвестиційного контракту. Такий контракт, на нашу думку, повинен установлювати:

- термін реалізації контракту на розробку й освоєння нових технологій та видів продукції, що становить не менше 10 років;
- характеристики технології, виду продукції, що ідентифікують їх, як інноваційні;
- обсяг інвестицій, що фінансуються органами державної влади.

Таблиця 1

Інструментарій державного управління кластеризації соціально-економічного простору регіону

Висновки. Відтак, ефективний кластер має функціонувати за принципом “потрійної спіралі” – “наука – бізнес – громада”. Кластерний підхід у розвитку закладів вищої освіти передбачає розробку та упровадження інтеграційних процесів взаємодії ЗВО з іншими підприємствами (організаціями, установами тощо) за активної підтримки місцевих органів влади. З-поміж затребуваних інструментів для цього процесу доцільно використовувати: проекти кластеризації, розроблені та реалізовані спільно з державними органами та бізнесом; часткове фінансування державою й бізнесом інноваційних проектів, що реалізуються закладами вищої освіти в кластерах.

Пропозиції щодо комплексу заходів, що повинні здійснити органи державної влади для ініціювання та стимулювання участі закладів вищої освіти в кластерах, такі:

- орієнтація регіонального Фонду венчурного фінансування на пріоритетну підтримку НДДКР, що виконуються за цільовим замовленням підприємств реального сектора економіки, які є учасниками кластерів;
- забезпечення пріоритетного розміщення грантів органів публічної влади на НДДКР, що виконуються у ЗВО, які є учасниками кластерів;
- створення в регіоні державного цільового фонду реалізації кластерних проектів, від початку орієнтованих на освоєння технологічних та продуктових інновацій.

Література

1. Васільєва Л. М. Кластеризація як інструмент модернізації регіональної економіки. Вісник Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету. 2015. № 1 (35). С. 172–175.

2. Дегтярова І. О. Наукові та практичні аспекти застосування кластерного підходу в управлінні конкурентоспроможністю регіонів України. Державне управління: теорія та практика. 2011. № 1. URL: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Degtyaryova.pdf>.
3. Литвин І. В. Кластерний підхід до підвищення ефективності функціонування вищих навчальних закладів. Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: європейський вектор – нові виклики та можливості : тези доповідей III Міжнар. наук.-практ. конф., 14–16 трав. 2015 р. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2015. С. 649–650.
4. Пірус В. О. Формування інноваційного розвитку вищого навчального закладу: теоретичні аспекти. Вісник Хмельницького національного університету. 2014. № 3. С. 13–16.
5. Портер М. Ю. Конкуренция пер. з англ. Москва : Издательський дом “Вильямс”, 2005. 608 с.
6. Чикаренко І. А. Кластерний підхід в управлінні економічним розвитком муніципального управління. Публічне адміністрування: теорія та практика. 2010. №4 (7). URL : dbuara.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_04%287%29/10ciarmu.pdf (дата звернення: 14.02.2019).

References

1. Vasilieva, L. M. (2015), “Clusterization as an instrument for modernization of the regional economy”, *Visnyk Dnipropetrovs'koho derzhavnoho ahrarno-ekonomichnoho universytetu*, vol. 1 (35), pp. 172–175.
2. Degtyarova, I.O. (2011), “ Scientific and practical aspects of application of the cluster approach in the management of the competitiveness of the regions of Ukraine”, *Derzhavne upravlinnya: teoriya ta praktyka*. available at: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Degtyaryova.pdf>.. (Accessed 17 Sep. 2018)

3. Lytvyn, I.V. (2015), "Cluster approach to improving the efficiency of higher education institutions functioning", *Zbirka dopovidej na Mizhnarodnij naukovo-praktychna konferentsii* [Problems of the formation and development of innovation infrastructure: the European vector - new challenges and opportunities], *Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiya* [International economic conference], Polytechnic Publishing House, Lviv, Ukraine, pp. 649–650.
4. Pyruz, V.O (2014), "Formation of innovative development of a higher educational institution: theoretical aspects", *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu*, vol. 3, pp. 13–16.
5. Porter, M. Yu. (2005), *Konkurentsyya* [Competition], Williams Publishing House, Moscow. Russia.
6. Chikarenko, I. A. (2010), "Cluster Approach in the Management of the Economic Development of Municipal Governance", *Publichne administruvannya: teoriya ta praktyka*. available at: http://www.dbuapa.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_04%287%29/10ciarmu.pdf. (Accessed 21 Sep. 2018)

Стаття надійшла до редакції 21.04.2018
та розміщена на сайті 24.04.2018